

**ПОНЯТТЯ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ (ПОВЕРХНЕВОГО ШАРУ)
ЗЕМЕЛЬ ТА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Актуальність теми дослідження. При застосуванні норм про незаконне заволодіння ґрунтовим покривом існує низка проблем, зумовлених невідповідністю складів злочинів, передбачених ст.ст. 239¹, 239² Кримінального кодексу України (далі – КК), та положень земельного законодавства.

Постановка проблеми. Причиною невідповідності складів названих злочинів та земельного законодавства є ігнорування законодавцем спеціальних техніко-юридичних правил нормотворчості, врахування яких дозволило б йому визначити поняття ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель у нормах-заборонах з дотриманням правил побудови кримінально-правових норм бланкетного характеру [1, с. 49-50; 2, с. 170-171].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема бланкетного змісту поняття ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель присвячені праці С.В. Гізімчука [3; 4], О.О. Дудорова [5, с. 714-716], Р.О. Мовчана [6-9], О.С. Олійник [3; 4; 10; 11] та інших. У той же час існуючі між складами злочинів, передбачених ст.ст. 239¹, 239² КК, та земельним законодавством невідповідності у названих вище роботах системно не розглядалися.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Недостатнім слід визнати дослідження нормативних приписів, завдяки яким виникають названі невідповідності. Таке дослідження є необхідним насамперед для врахування неузгодженості приписів самим законодавцем при побудові

бланкетного змісту диспозицій кримінально-правових норм, а також впливі таких приписів на кримінально-правову оцінку вчиненого.

Постановка завдання. Завданням статті є ілюстрація невідповідностей при визначенні поняття ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель у ст.ст. 239¹, 239² КК та положеннях земельного законодавства, які мають враховуватися при побудові бланкетного змісту диспозицій кримінально-правових норм [12].

Виклад основного матеріалу. Поняття ґрунтового покриву є похідним від поняття ґрунту і вказує на певний поверхневий шар ґрунту, що розташовується у просторі земельної ділянки (землі). Тому ґрунт у земельному законодавстві визнається одним із складників земельних ділянок (землі). Аналіз положень дозволяє визначити поверхневий (ґрунтовий) шар як певний простір в межах земельної ділянки, що знаходиться над та під поверхнею ділянки. Визначене у законодавстві поняття ґрунту є видовим щодо родового поняття землі, а складовою частиною земельної ділянки (а, відповідно, і землі) є ґрунт.

На підставі аналізу поняття ґрунтового покриву у чинному законодавстві (як родючого шару ґрунту земельної ділянки, на зняття та перенесення якого власник земельної ділянки чи землекористувач повинен отримати спеціальний дозвіл) слід зробити висновок, що саме ґрунт має на своїй поверхні родючий шар, який називається ґрунтовим покривом. Розташовується такий родючий шар у такому просторі ґрунту (як складникові земельної ділянки, землі), що визначається, як “зона аерації”.

Отже, обов’язковими ознаками ґрунтового покриву є: а) його розташування у межах простору верхнього шару ґрунту земної поверхні – земельної ділянки, землі; б) визначені межі такого простору ґрунту земної поверхні – зона аерації; в) родючість такого ґрунту; г) необхідність отримання дозволу для зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок.

Поняття ґрунту охоплює природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості.

Деякі з ґрунтів відносяться до категорії особливо цінних груп ґрунтів. До таких ґрунтів відносяться, наприклад, дерново-підзолисті ґрунти на супіщаних відкладах легкосуглинкові, ясно-сірі і сірі опідзолені легкосуглинкові ґрунти, черноземи типові малогумусні та черноземи сильнореградовані середньосуглинкові, дернові глейові осушені середньосуглинкові ґрунти, лучно-черноземні легкосуглинкові ґрунти, бурі гірські остеповілі ґрунти на корбанатних породах важкосуглинкові тощо.

Отже, у чинному земельному законодавстві поняття поверхневого шару використовується у двх значеннях: а) як тотожне поняттю ґрунтового шару, на який поширюється право власності на земельну ділянку в її межах; б) як рівнозначне поняттю ґрунтового покритву, зокрема, при визначенні поняття ґрунтового покритву земельних ділянок.

Проте у кримінальному законі (зокрема, у назві ст. 239¹ КК та диспозиції її ч. 1), на відміну від земельного законодавства, використовується поняття ґрунтового покритву та рівнозначне йому поняття поверхневого шару земель, а не поняття ґрунту. Поняття ґрунтового покритву є похідним від поняття ґрунту і вказує на певний поверхневий шар ґрунту, що розташовується у просторі земельної ділянки (землі). Тому ґрунт у чинному земельному законодавстві обґрунтовано визнається одним із складників земельних ділянок (землі).

Для позначення знятого із земельної ділянки ґрунтового покритву (ґрунту) чинне земельне законодавство використовує поняття відокремленої (знятої) ґрунтової маси. Проте у КК використовуються поняття ґрунтового покритву, стосовно якого вчиняється заволодіння. Проте земельне законодавство не використовує поняття заволодіння стосовно ґрунтів земельних ділянок (земельного покритву).

Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом земельної ділянки (її поверхневим шаром) означає його зняття та перенесення без дозволу спеціально уповноважених органів, що здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель, або за наявності такого дозволу, але з порушенням існуючого порядку (правил) зняття і перенесення ґрунту земельної ділянки. Тому сутність незаконного заволодіння ґрунтовим покривом має полягати у безоплатному знятті та перенесенні родючого ґрунту земельної ділянки, що здійснюється винним з порушенням встановленого законодавством порядку [13; 14, с. 866-869; 15, с. 20-46; 16, с. 269-272].

Таким чином, заволодіння ґрунтовим покривом вважатиметься **незаконним**, якщо воно здійснюється: а) без одержання спеціального дозволу на зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок; б) власниками земельних ділянок та/або землекористувачами, які здійснюють таке зняття та перенесення родючого шару ґрунту з порушенням вимог виданого їм дозволу; в) власниками земельних ділянок та/або землекористувачами, яким раніше виданий дозвіл на зняття та перенесення родючого шару ґрунту анульовано. При цьому утворюють таке заволодіння лише незаконне **зняття** родючого шару ґрунту з території певної (однієї) земельної ділянки та його незаконне **перенесення** на іншу земельну ділянку [17; 18, с. 135-136; 19, с. 83-85; 20, с. 496].

Незаконне зняття ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель має місце у випадках, коли винна особа без спеціального дозволу на зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок або з порушенням його обов'язкових умов за допомогою певних засобів чи знарядь забирає з поверхні земної кори родючий шар ґрунту, видаляючи його із прошарків покриву земельної ділянки. Наприклад, особа-землекористувач для потреб власного селянського господарства, не маючи обов'язкового проекту землеустрою певної ділянки, як підстави видачі зазначеного дозволу, та прагнучи поліпшити його продуктивність, вночі за допомогою робочого

знаряддя для зрізання і розрівнювання ґрунту землерийної машини (бульдозера) знімає з території іншої (чужої) земельної ділянки родючий шар ґрунту, відвантажуючи його на спеціальні транспортні засоби для подальшого нанесення на малопродуктивні земельні ділянки свого господарства.

Перенесення ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель як спосіб незаконного заволодіння родючим шаром ґрунту передбачає переміщення за відсутності зазначеного дозволу або з порушенням умов його видачі раніше знятої (забраної) ґрунтової маси (ґрунту) з території (просторів) однієї земельної ділянки на іншу будь-яким способом (зокрема, шляхом використання різних транспортних засобів; вироблених промисловим способом чи самотужки технічних пристосувань і механізмів, які забезпечують таке переміщення (наприклад, конвеєрної ленти, інструментів для завантаження ґрунту тощо); інструментів різного господарсько-побутового призначення, за допомогою яких особа може перенести певний об'єм забраного ґрунту (ведра, носилки та ін.) тощо).

Від перенесення ґрунтового покриву слід відмежовувати його *нанесення*. Останнє означає покриття родючим шаром ґрунту малопродуктивних земельних ділянок або ділянок, поверхневий шар ґрунту яких є порушеним, що необхідне для підвищення родючості ґрунтів та інших якостей земельної ділянки (незалежно від того, чи здійснюється таке покриття родючим шаром на ділянці, з якої він був забраний (так звана рекультивация), або на іншій земельній ділянці).

Висновки. Проведене дослідження дає підстави обґрунтувати потребу узгодження нормативної регламентації поняття ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель та незаконного заволодіння ним у чинному кримінальному законі України та земельному законодавстві. Основними напрямками такого узгодження слід вважати врахування вимог земельного законодавства, що стосуються основних властивостей ґрунтового покриву земель, при регламентації кримінальної відповідальності за вчинення

злочинів, передбачених ст.ст. 239¹, 239² КК. Ще одним напрямом названого узгодження слід вважати формулювання ознак незаконного заволодіння залежно від визначених у земельному законодавстві властивостей ґрунтового покриву.

Література

1. Панов М., Квасневська Н. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність / М. Панов, Н. Квасневська // Право України. – 2010. – № 9. – С. 47-55.

2. Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія / Г.З. Яремко / За ред. В.О. Навроцького. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 432 с.

3. Гізімчук С.В., Олійник О.С. Теоретичні аспекти діяння у злочині, передбаченому ст. 239¹ КК “Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель” / С.В. Гізімчук, О.С. Олійник // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 128. – С. 47-54.

4. Гізімчук С., Олійник О. Предмет незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹ КК України) / С. Гізімчук, О. Олійник // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1. – С. 139-148.

5. Кримінальне право (Особлива частина): підручник у 2 т. / [Данилевський А.О., Калмиков Д.О., Хавронюк М.І. та ін.] ; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – Луганськ : Елтон-2, 2012. – Т. 1. – 2012. – 780 с.

6. Мовчан Р.О. Щодо доцільності криміналізації незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель та незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах / Р.О. Мовчан // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія: Право. – 2014. – Випуск 24. Том 4. – С. 42-45.

7. Мовчан Р.О. Щодо кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹ Кримінального кодексу України) [Електронний ресурс] / Р.О. Мовчан // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 375-382. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

8. Мовчан Р.О. Кримінально-правова охорона земельних ресурсів за законодавством країн Західної Європи [Електронний ресурс] / Р.О. Мовчан // Право і громадянське суспільство. – 2015. – № 4. – С. 74-104. – Режим доступу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/246-kryminalno-pravova-okhorona-zemelnykh-resursiv-za-zakonodavstvom-krayin-zakhidnoyi-yevropy-movchan-r-o>

9. Мочан Р.О. Кримінально-правова протидія злочинам у сфері використання земельних відносин у період відродження та розбудови української державності / Р.О. Мовчан // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2015. – Вип. 4. – С. 87-96.

10. Олійник О.С. Обставини, що обтяжують відповідальність за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель / О.С. Олійник // Підприємництво, господарства і право. – 2017. – № 7. – С. 130-133.

11. Олійник О. С. Діяння, як обов'язкова ознака об'єктивної сторони не- законного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) землі (ст.239¹ КК України) [Електронний ресурс] / О.С. Олійник. – Режим доступу: www.legalactivity.com.ua/index.php.

12. Кримінальне право України: Практикум: навч. посіб. / За ред. С.С. Яценка. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – С. 501-507.

13. Берзін П., Мірошніченко А. Про законодавчі потуги вирішувати уявні проблеми в кримінальному праві / П. Берзін, А. Мірошніченко // Юридичний вісник України. – 2012. – № 24 (16-22 червня). – С. 6.

14. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.

15. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 2 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 624 с.

16. Мірошніченко А.М. Земельне право України / А.М. Мірошніченко: Навч. посіб. – К.: Алерта, 2012. – 392 с.

17. Золотарьова Н.І. Земля як об'єкт правової охорони: питання сучасного стану / Н.І. Золотарьова // вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. – Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 144-149.

18. Мельник П.В. Криміналізація діянь у сфері охорони та раціонального використання земель / П.В. Мельник // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету імені Короля Данила Галицького. – 2015. – № 12. – С. 133-140.

19. Кошель А.О. Методологічні основи розробки робочих проектів землеустрою щодо зняття, перенесення та використання родючого шару ґрунту / А.О. Кошель // Інноваційна економіка. – 2013. – № 107. – С. 82-85.

20. Гавриш Н.С. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель / Н.С. Гавриш // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. – Одеса: Фенікс, 2014. – Т. 2. – С. 494-496.

Анотація

Берзін П.С., Берднік І.В. Поняття ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель та незаконного заволодіння ним: кримінально-правові аспекти. – Стаття.

Стаття присвячена питанням застосування норм про незаконне заволодіння ґрунтовим покривом, оскільки існує низка проблем, зумовлених невідповідністю складів злочинів, передбачених ст.ст. 239¹, 239² Кримінального кодексу України та положень земельного законодавства.

Проведене дослідження дає підстави обґрунтувати потребу узгодження нормативної регламентації поняття ґрунтового покриву (поверхневого шару) земель та незаконного заволодіння ним у чинному кримінальному законі України та земельному законодавстві.

Ключові слова: ґрунтовий покрив, поверхневий шар, земля, кримінальний закон, земельне законодавство, відповідальність.

Аннотация

Берзин П.С., Бердник И.В. Понятие почвенного покрова (поверхностного слоя) земель и незаконного завладения им: уголовно-правовые аспекты. - Статья.

Статья посвящена вопросам применения норм о незаконном завладении почвенным покровом, поскольку существует ряд проблем, обусловленных несоответствием составов преступлений, предусмотренных ст.ст. 239¹, 239² Уголовного кодекса Украины и положений земельного законодательства.

Проведенное исследование позволяет обосновать необходимость согласования нормативной регламентации понятия почвенного покрова (поверхностного слоя) земель и незаконного завладения им в действующем уголовном законе Украины и земельном законодательстве.

Ключевые слова: почвенный покров, поверхностный слой, земля, уголовный закон, земельное законодательство, ответственность.

Summary

Berzin P. S., Berdnik I. V. Definition of the soil cover (surface layer) of the lands and its unlawful appropriation: criminal and legal aspects. – Article.

The article is devoted to the issues of the regulations application on unlawful appropriation of the soil cover caused by the incompatibility of the elements of the crimes provided for in Articles 239¹, and 239² of the Criminal Code of Ukraine and provisions of the land laws.

This research gives grounds to substantiate the need for harmonization of the normative regulation of the meaning of the soil cover (surface layer) of the lands and its unlawful appropriation in the current Criminal Law of Ukraine and land laws.

Keywords: soil cover, surface layer, land, criminal law, land law, liability.